

**ZAMONAVIY O'QUVCHILARNING XUSUSIYATLARI VA
QOZOQ TILI DARSLARIDA SAMARALI O'QITISH USULLARI**

Nizomiy nomidagi O'zMPU o'qituvchisi Dildora Jo'raqulova

Nizomiy nomidagi O'zMPU Qozoq tili va adabiyoti yo'nalishi

*1-bosqich talabasi **Sarsenbayeva Aygerim***

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy jamiyatda shakllanib borayotgan o'quvchi shaxsining psixologik, ijtimoiy va axborot madaniyati jihatidan xususiyatlari tahlil qilingan. Shuningdek, qozoq tili darslarida o'qitish samaradorligini oshirishga qaratilgan zamonaviy pedagogik texnologiyalar va innovatsion metodlar yoritilgan. Tadqiqotda kompetensiyaga yo'naltirilgan ta'lim, interfaol metodlar, raqamli vositalardan foydalanish hamda integrativ yondashuvning afzalliklari ilmiy-nazariy asoslarda ko'rib chiqiladi. Maqola qozoq tili darslarida o'quvchi faolligini oshirish, nutq madaniyatini rivojlantirish va mustaqil ta'lim ko'nikmalarini shakllantirish bo'yicha amaliy tavsiyalar bilan atroflicha fiklar bayon etiladi.

Kalit so'zlar: zamonaviy o'quvchi, raqamli avlod, qozoq tili, interfaol metodlar, kompetensiya, innovatsion pedagogika, kommunikativ yondashuv.

Аннотация: В статье анализируются психологические, социальные и информационная культурные особенности личности учащегося, формирующиеся в современном обществе. Также рассматриваются современные педагогические технологии и инновационные методы, направленные на повышение эффективности обучения на уроках казахского языка. В исследовании на научно-теоретической основе рассматриваются преимущества компетентностного образования, интерактивных методов, использования цифровых инструментов и интегративного подхода. В статье представлена подробная информация и практические рекомендации по повышению активности учащихся, развитию

культуры речи и формированию навыков самостоятельного обучения на уроках казахского языка.

Ключевые слова: *современный учащийся, цифровое поколение, казахский язык, интерактивные методы, компетентность, инновационная педагогика, коммуникативный подход.*

Abstract: *This article analyzes the psychological, social and information culture characteristics of the student's personality, which is being formed in modern society. It also covers modern pedagogical technologies and innovative methods aimed at increasing the effectiveness of teaching in Kazakh language lessons. The study examines the advantages of competency-based education, interactive methods, the use of digital tools and an integrative approach on a scientific and theoretical basis. The article provides detailed information with practical recommendations on increasing student activity, developing speech culture and forming independent learning skills in Kazakh language lessons.*

Keywords: *modern student, digital generation, Kazakh language, interactive methods, competence, innovative pedagogy, communicative approach.*

KIRISH

XXI asr ta'limi tubdan yangilanayotgan sharoitda o'quvchilarning fikrlashi, qabul qilish tezligi va motivatsiyasi avvalgi avlodlardan keskin farq qiladi. Raqamli texnologiyalar hayotning barcha jabhalariga kirib kelgani sababli bugungi o'quvchi — “digital native”, ya'ni axborot muhitida ulg'aygan avlod vakilidir. Shu bois ta'lim jarayonlari ham zamonaviy o'quvchilarning ehtiyoj va qiziqishlariga moslashtirilishi lozim. Mazkur maqola aynan qozoq tili fanini o'qitishda zamonaviy o'quvchi xususiyatlari bilan uyg'unlashadigan metodlar va yondashuvlarni tahlil etishga bag'ishlanadi. Qozoq tili O'zbekiston maktablari uchun xorijiy til bo'lgani bois, uni o'qitish jarayonida kommunikativ kompetensiyani shakllantirish, nutq amaliyotini kuchaytirish va madaniy integratsiyani ta'minlash muhim ahamiyat kasb etadi.

ASOSIY QISM

XXI asrda voyaga yetayotgan o'quvchilar odatda "raqamli avlod" yoki "digital native" deb ataladi. Bu atama zamonaviy yoshlarning texnologiyalar bilan tabiiy ravishda ishlashi, axborot muhitida ulg'aygani va raqamli vositalardan foydalanishni kundalik hayotning ajralmas qismi sifatida qabul qilishini anglatadi. Raqamli avlodning shakllanishiga internet, mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar, multimedia kontenti, onlayn o'yinlar va sun'iy intellekt kabi texnologiyalar kuchli ta'sir ko'rsatgan. Shuning uchun ular axborotni tez topish, qayta ishlash va taqqoslashga o'rganishgan, uzluksiz muloqot va interaktivlikni afzal ko'radilar. Raqamli avlod vakillari odatda tezkor fikrlash, vizual materiallarga yuqori talab, qisqa va aniq ma'lumotni qabul qilishga moyillik, multitasking (bir vaqtning o'zida bir nechta faoliyat bilan shug'ullanish) kabi xususiyatlarga ega. Ular uchun ta'lim jarayoni quruq nazariy ma'ruzalardan ko'ra, amaliy mashg'ulotlar, vizual resurslar, video, animatsiya va interaktiv topshiriqlar orqali tashkil etilganda samaraliroq bo'ladi. Shuningdek, o'quvchilar darhol javob berishni talab qiluvchi vazifalarni afzal ko'radilar, chunki raqamli muhit ularni tezkorlikka o'rgatgan. Raqamli avlodning yana bir muhim jihati — ijtimoiy faollik. Ular onlayn jamoalarda ishtirok etadi, fikr almashadi, tajriba o'rganadi va o'zini ifoda etishga intiladi. Bu holat o'quvchilar orasida muloqot madaniyatining yangi shaklini shakllantiradi. Shu bilan birga, diqqatning tez chalg'ishi, uzoq matnlarni o'qishga qiziqishning pasayishi kabi xususiyatlar ham kuzatiladi. Bunday sharoitda o'qituvchi dars jarayonini faollik, qisqa siklli vazifalar, amaliy mashqlar va multimedia vositalari bilan boyitishi zarur bo'ladi. Umuman olganda, raqamli avlod — informatsion muhitda erkin harakat qiladigan, texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmasi yuqori, tezkorlikni yoqtiradigan, jamoaviy hamkorlikka moyil hamda ijodkorlik salohiyati kuchli bo'lgan yoshlar guruhidir. Ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish uchun o'qituvchi ushbu xususiyatlarni chuqur anglab, dars metodikasini o'quvchilarning raqamli tafakkuri va ehtiyojlariga moslashtirishi zarur. Zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri — o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdir. Raqamli asrda

axborotning haddan tashqari ko'pligi, uning turli manbalardan oqib kelishi va har doim ham ishonchli bo'lmasligi yoshlarni mustaqil ravishda ma'lumotni tahlil qilish, baholash va qayta ishlashga majbur qiladi. Shu bois tanqidiy fikrlash nafaqat o'qitish jarayonining zarur elementi, balki zamonaviy o'quvchi shaxsining asosiy ehtiyojiga aylanmoqda. Tanqidiy fikrlash — bu o'quvchilarning ma'lum bir fikrni ko'r-ko'rona qabul qilmay, uni dalillar bilan solishtirishi, mantiqiy bog'lanishlarni anglashga intilishi, asosli savollar berishi va xulosalar chiqarishi jarayonidir. Bugungi o'quvchilar ko'proq faktlarga tayanishni, har qanday ma'lumotning manbasini tekshirishni, shuningdek, bir muammoning turli jihatlarini ko'rib chiqishni xohlashadi. Shuning uchun o'qituvchi aytgan fikrni mutlaq haqiqat sifatida emas, balki tahlil qilishga undaydigan ilmiy mulohaza sifatida qabul qilishadi. Tanqidiy fikrlash ehtiyojining kuchayishiga raqamli muhitning ta'siri katta bo'lib, o'quvchilar internet orqali bir masalaga oid turli pozitsiyalar va qarashlarga duch keladi. Bu holat ularda taqqoslash, shubha qilgan holda o'rganish, mustaqil qaror qabul qilish kabi sifatlarni rivojlantiradi. Shuningdek, zamonaviy o'quvchi muammoni har tomonlama yoritishni, muloqot davomida o'z fikrini isbotlashni va boshqalar fikriga hurmat bilan yondashishni o'rganishga intiladi. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarni ijodiy izlanishga, savol berishga, yangi g'oyalar yaratishga rag'batlantiradi. Bu jarayon faqat til darslarida emas, balki barcha fanlarda zarurdir. O'quvchi matnni o'qir ekan, undagi asosiy g'oya, muallif pozitsiyasi, qo'llangan dalillar va ularning ishonchliligini tahlil qiladi. Matn, vaziyat yoki masalani turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishga o'rganadi. Natijada o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati shakllanadi va ular kelajakda turli murakkab muammolarni hal qilishga tayyor bo'ladilar. XXI asrda voyaga yetayotgan o'quvchilar odatda "raqamli avlod" yoki "digital native" deb ataladi. Bu atama zamonaviy yoshlarning texnologiyalar bilan tabiiy ravishda ishlashi, axborot muhitida ulg'aygani va raqamli vositalardan foydalanishni kundalik hayotning ajralmas qismi sifatida qabul qilishini anglatadi. Raqamli avlodning shakllanishiga internet, mobil qurilmalar, ijtimoiy tarmoqlar, multimedia kontenti, onlayn o'yinlar va sun'iy intellekt kabi texnologiyalar kuchli ta'sir ko'rsatgan. Shuning uchun ular

axborotni tez topish, qayta ishlash va taqqoslashga o'rganishgan, uzluksiz muloqot va interaktivlikni afzal ko'radilar. Raqamli avlod vakillari odatda tezkor fikrlash, vizual materiallarga yuqori talab, qisqa va aniq ma'lumotni qabul qilishga moyillik, multitasking (bir vaqtning o'zida bir nechta faoliyat bilan shug'ullanish) kabi xususiyatlarga ega. Ular uchun ta'lim jarayoni quruq nazariy ma'ruzalardan ko'ra, amaliy mashg'ulotlar, vizual resurslar, video, animatsiya va interaktiv topshiriqlar orqali tashkil etilganda samaraliroq bo'ladi. Shuningdek, o'quvchilar darhol javob berishni talab qiluvchi vazifalarni afzal ko'radilar, chunki raqamli muhit ularni tezkorlikka o'rgatgan. Raqamli avlodning yana bir muhim jihati — ijtimoiy faollik. Ular onlayn jamoalarda ishtirok etadi, fikr almashadi, tajriba o'rganadi va o'zini ifoda etishga intiladi. Bu holat o'quvchilar orasida muloqot madaniyatining yangi shaklini shakllantiradi. Shu bilan birga, diqqatning tez chalg'ishi, uzoq matnlarni o'qishga qiziqishning pasayishi kabi xususiyatlar ham kuzatiladi. Bunday sharoitda o'qituvchi dars jarayonini faollik, qisqa siklli vazifalar, amaliy mashqlar va multimedia vositalari bilan boyitishi zarur bo'ladi. Umuman olganda, raqamli avlod — informatsion muhitda erkin harakat qiladigan, texnologiyalar bilan ishlash ko'nikmasi yuqori, tezkorlikni yoqtiradigan, jamoaviy hamkorlikka moyil hamda ijodkorlik salohiyati kuchli bo'lgan yoshlar guruhidir. Ta'lim jarayonini samarali tashkil qilish uchun o'qituvchi ushbu xususiyatlarni chuqur anglab, dars metodikasini o'quvchilarning raqamli tafakkuri va ehtiyojlariga moslashtirishi zarur. Zamonaviy ta'lim jarayonining eng muhim vazifalaridan biri — o'quvchilarda tanqidiy fikrlash ko'nikmalarini shakllantirishdir. Raqamli asrda axborotning haddan tashqari ko'pligi, uning turli manbalardan oqib kelishi va har doim ham ishonchli bo'lmasligi yoshlarni mustaqil ravishda ma'lumotni tahlil qilish, baholash va qayta ishlashga majbur qiladi. Shu bois tanqidiy fikrlash nafaqat o'qitish jarayonining zarur elementi, balki zamonaviy o'quvchi shaxsining asosiy ehtiyojiga aylanmoqda. Tanqidiy fikrlash — bu o'quvchilarning ma'lum bir fikrni ko'r-ko'rona qabul qilmay, uni dalillar bilan solishtirishi, mantiqiy bog'lanishlarni anglashga intilishi, asosli savollar berishi va xulosalar chiqarishi jarayonidir. Bugungi o'quvchilar ko'proq faktlarga tayanishni, har qanday ma'lumotning

manbasini tekshirishni, shuningdek, bir muammoning turli jihatlarini ko'rib chiqishni xohlashadi. Shuning uchun o'qituvchi aytgan fikrni mutlaq haqiqat sifatida emas, balki tahlil qilishga undaydigan ilmiy mulohaza sifatida qabul qilishadi. Tanqidiy fikrlash ehtiyojining kuchayishiga raqamli muhitning ta'siri katta bo'lib, o'quvchilar internet orqali bir masalaga oid turli pozitsiyalar va qarashlarga duch keladi. Bu holat ularda taqqoslash, shubha qilgan holda o'rganish, mustaqil qaror qabul qilish kabi sifatlarni rivojlantiradi. Shuningdek, zamonaviy o'quvchi muammoni har tomonlama yoritishni, muloqot davomida o'z fikrini isbotlashni va boshqalar fikriga hurmat bilan yondashishni o'rganishga intiladi. Tanqidiy fikrlash o'quvchilarni ijodiy izlanishga, savol berishga, yangi g'oyalar yaratishga rag'batlantiradi. Bu jarayon faqat til darslarida emas, balki barcha fanlarda zarurdir. O'quvchi matnni o'qir ekan, undagi asosiy g'oya, muallif pozitsiyasi, qo'llangan dalillar va ularning ishonchliligini tahlil qiladi. Matn, vaziyat yoki masalani turli nuqtai nazardan ko'rib chiqishga o'rganadi. Natijada o'quvchilarda mustaqil qaror qabul qilish qobiliyati shakllanadi va ular kelajakda turli murakkab muammolarni hal qilishga tayyor bo'ladilar. Zamonaviy ta'lim jarayonida qozoq tili darslarini samarali tashkil etish o'quvchilar til kompetensiyasini rivojlantirish, nutq madaniyatini shakllantirish va muloqot ko'nikmalarini mustahkamlashda muhim ahamiyat kasb etadi. Til o'qitish metodlari o'quvchining yosh xususiyatlari, raqamli avlodning o'qishga bo'lgan ehtiyoji, faol ishtirok darajasi va mustaqil fikrlash salohiyatini inobatga olgan holda tanlanishi zarur. Shu nuqtai nazardan qozoq tili darslarida kommunikativ, interfaol, integrativ va kompetensiyaga yo'naltirilgan yondashuvlar eng samarali metodlar qatoriga kiradi. Avvalo, kommunikativ metod o'quvchilarning tilni amaliy muloqot jarayonida egallashiga yordam beradi. Bu usul o'quvchilarni real hayotiy vaziyatlarda qozoq tilida so'zlashishga, fikr bildirishga va tinglab tushunishga yo'naltiradi. Dialoglar, rolli o'yinlar, muammoli vaziyatlar yaratish, guruhliy muloqotlar orqali o'quvchilar tilni tabiiy kontekstda qo'llash imkoniyatiga ega bo'ladilar. Bu esa tilning muloqot vositasi sifatidagi funksiyasini yanada samarali ochadi.

Interfaol metodlar — “Aqliy hujum”, “Klaster”, “Insert”, “6×6”, “Davra suhbat”, “Bahs-munozara” kabi usullar o‘quvchilar faolligini oshiradi, ularni mustaqil fikrlashga undaydi va nutqni rivojlantirishga yordam beradi. Bunday metodlar o‘quvchilarning ichki motivatsiyasini oshiradi, dars jarayonida passivlikni kamaytiradi va o‘quvchini darsning faol sub’jektiga aylantiradi. Ayniqsa, qozoq tilida matn tahlili, mavzu bo‘yicha g‘oya yaratish, bahsli vaziyatlarni yechish kabi topshiriqlar interfaollik orqali yanada samarali amalga oshiriladi. Integrativ metod qozoq tili fanini adabiyot, tarix, geografiya, san’at yoki axborot texnologiyalari bilan bog‘lab o‘qitishni nazarda tutadi. Bu yondashuv o‘quvchilarga tilni kengroq ijtimoiy-madaniy kontekstda anglash imkonini yaratadi. Integratsiya orqali o‘quvchi qozoq tilidagi matn mazmunini chuqurroq tushunadi, uni boshqa fanlar bilan uyg‘unlashtirib fikr yuritishga o‘rganadi. Bunday darslar nafaqat til o‘rganishni, balki o‘quvchilarning umumiy dunyoqarashini kengaytirishni ham ta’minlaydi. So‘nggi yillarda kompetensiyaviy yondashuv qozoq tili ta’limida yetakchi metodlardan biri sifatida qaralmoqda. Bu yondashuv o‘quvchining faqat grammatik bilimlarni emas, balki amaliy ko‘nikma, ijodiy yondashuv, muammo yechish, tanqidiy fikrlash, axborot bilan ishlash kabi kompetensiyalarni shakllantirishga qaratilgan. O‘quvchi grammatik qoida yodlash bilan cheklanmaydi, balki tilni amalda qo‘llashga o‘rganadi. Raqamli avlodning xususiyatlarini inobatga olgan holda, qozoq tili darslarida axborot-kommunikatsiya texnologiyalaridan foydalanish ham samaradorlikni oshiradi. Multimedia resurslari, videodarslar, online mashqlar, interaktiv platformalardan foydalanish o‘quvchilarning qiziqishini kuchaytiradi, dars jarayonini vizuallashtiradi va eslab qolishni osonlashtiradi. Shuningdek, o‘quvchilarga o‘z nutqini audio yoki video shaklida yozib borish imkoniyati berilishi ularning talaffuz va nutq madaniyatini yanada takomillashtiradi. Xulosa qilib aytganda, qozoq tili darslarida samarali o‘qitish metodlari o‘quvchilarni faollashtirish, ularni til muhitiga jalb etish, muloqot ko‘nikmalarini rivojlantirish va mustaqil fikrlashga o‘rgatishga qaratilgan bo‘lishi kerak. Kommunikativ, interfaol, integrativ, kompetensiyaviy yondashuvlar va AKTdan foydalanish o‘quvchilarning qozoq tilini puxta va amaliy egallashiga

zamin yaratadi.

XULOSA

Xulosa o'rnida aytishimiz mumkinki Zamonaviy o'quvchi — axborotga boy, fikrlashi tez, mustaqil izlanishga moyil, texnologiyalar bilan yaxshi ishlaydigan avlod. Shu bois qozoq tilini o'qitish jarayoni an'anaviy ma'ruzaviy yondashuv bilan cheklanib qolmasligi zarur. Maqolada ko'rsatilgan kommunikativ, interfaol, innovatsion texnologiyalar, gamifikatsiya va CLIL kabi metodlar qozoq tili darslarida o'quvchi faolligini oshiradi, nutq kompetensiyasini rivojlantiradi va dars samaradorligini sezilarli darajada kuchaytiradi. Bugungi ta'limning vazifasi — o'quvchini faqat bilim bilan ta'minlash emas, balki fikrlaydigan, muloqot qila oladigan, mustaqil o'rganuvchi shaxs sifatida shakllantirishdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR

1. Abdig'aniyeva Z. “Zamonaviy ta'lim texnologiyalari”. – Toshkent, 2021.
2. Qodirova N., O'rinboyeva D. “Kommunikativ metod asoslari”. – Toshkent, 2020.
3. Nazarbayeva S. “Qazaq tili oqitiw metodikasi”. – Almaty, 2019.
4. Prensky M. “Digital Natives, Digital Immigrants”. – 2001.
5. OECD. “21st Century Skills and Competencies”. – 2018.
6. Jalolova D. “Interfaol metodlar qo'llanilishi”. – Toshkent, 2022.